

УКРАЇНА – ЗВІТ ПРО СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ У СВІТІ – 2015 РІК

У лютому 2014 року, окупувавши Крим, Росія розпочала воєнну інтервенцію в Україну. В Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 під назвою «Територіальна цілісність України», яку було прийнято 27 березня 2014 року, зазначається, що Автономна Республіка Крим і надалі визнається міжнародно як така, що перебуває в межах міжнародних кордонів України. Уряд США не визнає спробу анексії Криму Російською Федерацією й надалі вважає Крим частиною України.

УКРАЇНА

Основні положення

Конституція захищає свободу релігії та віросповідання й передбачає відокремлення церкви від держави. Згідно закону про релігію, метою внутрішньої політики щодо релігії є сприяння створенню толерантного суспільства та забезпечення свободи совісті й віросповідання. Влада поширила статус звільнених від оподаткування на релігійні організації, визнані релігійні освітні заклади та запровадила інститут військового духовенства. Тривало розслідування органами влади спроб колишнього президента Януковича чинити тиск на Українську Православну Церкву Московського Патріархату (УПЦ (МП)) з метою заміни глави церкви. УПЦ (МП) заявляла, що посадовці місцевих органів влади надавали підтримку Українській Православній Церкві Київського Патріархату (УПЦ КП) у спробах захоплення церков УПЦ (МП). Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував низку звинувачувальних вироків особам, що відмовлялися від військової служби через релігійні переконання і прагнули пройти альтернативну військову службу. Підтримувані Росією сепаратисти продовжували контролювати частини Донецької та Луганської областей. Сепаратисти викрадали, утримували, били та погрожували віруючим УПЦ КП, Свідкам Єгови та віруючим протестантських церков. окрім цього, сепаратисти вдавалися до антисемітської риторики. Підтримувані Росією сепаратисти продовжували вчиняти акти вандалізму та захоплювали церковне майно, заявляючи, що лише певним, офіційним, церквам дозволяється відправляти богослужіння.

Релігійні лідери закликали покласти край насильству на Донбасі й припинити російську окупацію Криму. Всеукраїнська Рада Церков і

УКРАЇНА

релігійних організацій (ВРЦіРО) сприяла міжконфесійному діалогові, одночасно закликаючи до миру у східній частині країни. Протягом року декілька парафій УПЦ (МП) змінили свою приналежність на УПЦ КП, на що УПЦ (МП) заявила, що багато з цих випадків викликані примусом з боку політичних груп правого крила, іноді підтримуваних місцевими органами влади. За словами ж УПЦ КП, церкви змінювали свою приналежність за власним рішенням і, за законом країни, мали на це право. Свідки Єгови заявляли, що піддавалися насильству й погрозам. Надходили повідомлення про випадки вандалізму в цдейських та християнських місцях поклоніння, особливо належних до УПЦ (МП). УКП КП засуджувала застосування сили щодо спірних церков. УПЦ (МП) засудила випадки нападів з боку сепаратистів і відмовилася прийняти релігійні споруди, запропоновані їй.

Посол США, співробітники Посольства та інші офіційні урядові особи США продовжували підтримувати контакти з урядом, релігійними групами та неурядовими організаціями (НУО), висловлюючи занепокоєння щодо стану свободи віросповідання та антисемітизму, включаючи реституцію комунального майна та права зарубіжних представників духовенства. Спеціальний представник США з релігії та глобальних питань відвідав Київ, аби зустрітися з релігійними лідерами, урядовими посадовцями та експертами. Посольство заохочувало церкви до розв'язання майнових суперечок мирним і законним способом, спонукало місцеві органи влади захищати релігійні об'єкти, такі як церкви й кладовища. Після серії нападів на меморіал у Бабиному Яру в Києві Посольство закликало владу забезпечити кращу охорону.

Розділ I. Релігійна демографія

За оцінками уряду США (липень 2015 року), чисельність населення становить 44,4 мільйона чоловік. За даними національного опитування, проведеного Центром соціальних та ринкових досліджень СОЦІС, соціологічною групою «Рейтинг», Київським міжнародним інститутом соціології та центром Разумкова, 73,7% респондентів вважають себе православними християнами; з них 37,9% визначають себе як вірних УПЦ КП, 19,6% - як членів УПЦ (МП), 39,1% не належать до жодної з православних церков і вважать себе «просто православними»; 1,3% асоціюють себе з Українською Автокефальною Православною Церквою (УАПЦ) і 1,1% не визначилися щодо своєї приналежності.

Послідовники УПЦ КП зосереджені, головним чином, у західних областях країни, деяка кількість – у центральних та Херсонській областях. УПЦ (МП)

УКРАЇНА

діє в усіх регіонах країни, проте її присутність дещо менша в Івано-Франківській, Львівській і Тернопільській областях. УАПЦ має більшість своїх прихожан у західній частині країни.

Також за даними лютневого дослідження, 8,1% населення визначають себе як греко-католиків, 0,8% - як римо-католиків, 0,9% - як протестантів і 0,7% - як послідовників «інших» релігійних груп. У рамках дослідження християнські конфесії перелічувались лише як варіанти вибору. Ще 8,5% самовизначились як «просто християни» і 6,1% заявили, що не належать до жодної релігійної групи.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) є найбільшою неправославною церквою, що має орієнтовно чотири мільйони прихожан і перебуває у повному сопричасті зі Святым Престолом. Вона присутня, головним чином, у західних областях – Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській. Кількість вірних Римо-Католицької Церкви становить орієнтовно один мільйон.

За оцінками органів влади та незалежних аналітичних центрів, чисельність мусульманського населення становить 500000 чоловік. Більшість з них, за даними органів влади, становлять кримські татари чисельністю 300000 осіб. Деякі мусульманські лідери оцінюють кількість мусульман у два мільйони. Найбільшою протестантською громадою є Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів. До інших християнських груп належать п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня, лютерани, англіканці, кальвіністи, методисти, пресвітеріани, Свідки Єгови та члени Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони). Є також буддисти, послідовники Фалуньгун і Міжнародного Товариства Свідомості Крішни. За даними останнього державного перепису населення, проведеного в 2001 році, в країні налічується близько 103600 євреїв; однак за оцінками деяких місцевих єврейських лідерів, чисельність осіб єврейського походження становить не менше 370000.

Розділ II. Стан пошанування свободи релігії з боку влади

Політико-правова база

Конституція гарантує свободу релігії та віросповідання – право, здійснення якого «може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей». Конституція гарантує відокремлення церкви від

УКРАЇНА

держави і встановлює, що «жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова». Згідно Конституції, організатори запланованих релігійних зібрань повинні повідомляти про них органи місцевої влади заздалегідь, а органи влади мають можливість піддавати сумніву законність планованого заходу.

Згідно закону про релігію, метою внутрішньої політики щодо релігій є «відновлення повноцінного діалогу між представниками різних соціальних, етнічних, культурних та релігійних груп з метою забезпечення формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання».

Закон про релігію вимагає, щоб релігійні організації зверталися до органів місцевої влади для отримання дозволу на проведення релігійних служб, обрядів та церемоній у громадських місцях щонайменше за 10 днів; такий дозвіл не потрібен для проведення служб у місцях релігійного призначення, місцях поховання, приватних помешканнях, притулках для літніх людей та інвалідів, медичних та пенітенціарних установах або приміщеннях компаній. До числа органів влади, уповноважених здійснювати нагляд за релігійними організаціями, входять Генеральна прокуратура, Міністерство внутрішніх справ та всі інші «центральні органи виконавчої влади».

Закон вимагає, щоб релігійні організації реєструвалися в Державній реєстраційній службі (підпорядкованій Міністерству юстиції) та в Міністерстві культури – провідному урядовому органі з питань релігії, або в обласних органах влади. Щоб мати право на реєстрацію, релігійна громада повинна налічувати щонайменше 10 дорослих членів. У законі не сказано, котра з двох процедур реєстрації повинна здійснюватися першою.

Реєстрація необхідна релігійній громаді, щоб отримати статус юридичної особи. Без статусу юридичної особи релігійна громада не може володіти майном, здійснювати банківські операції чи публікувати матеріали. Загальнонаціональні релігійні організації не можуть бути зареєстровані чи визнані як юридичні особи, а отже не можуть володіти майном або провадити іншу підприємницьку діяльність, хоча зареєстровані релігійні організації, що входять до їх складу, мають таке право.

Лише зареєстровані релігійні громади можуть вимагати реституції об'єктів комунальної власності, конфіскованих комуністичним режимом. З питань реституції майна релігійні громади повинні звертатися до органів місцевої влади. Законом встановлено, що розгляд заяви про реституцію майна повинен бути завершений протягом одного місяця.

УКРАЇНА

14 травня парламент ухвалив поправки до Податкового кодексу, завдяки яким релігійні організації отримали звільнення від оподаткування нерухомого майна. 17 липня парламент прийняв наступні поправки до Податкового кодексу, включивши релігійні організації до переліку неприбуткових організацій.

Закон дозволяє релігійним організаціям створювати духовні навчальні заклади для підготовки духовенства та інших служителів культу. Закон дає можливість духовним навчальним заладам звертатися за державною акредитацією своєї навчальної програми. Законом встановлено, що духовні навчальні заклади повинні діяти на підставі своїх статутів, що реєструються Міністерством культури. 19 серпня Кабінет Міністрів затвердив процедуру визнання державою наукових ступенів, що їх присвоюють духовні навчальні заклади. Закон обмежує викладання релігії в рамках програми загальноосвітніх шкіл; релігійним організаціям заборонено втрутатись у навчальний процес у загальноосвітніх школах. До програми державних шкіл входять факультативні курси з етики віри.

Законом передбачено антидискримінаційну експертизу законопроектів та урядових постанов, у тому числі з точки зору релігії. В законі зазначено, що ця експертиза здійснюватиметься відповідно до інструкцій, розроблених Кабінетом Міністрів.

Законом дозволена альтернативна невійськова служба для осіб, які відмовляються від несення військової служби через релігійні переконання, і заборонене створення релігійних організацій у військових установах чи військових частинах. Закон не звільняє духовенство від військової мобілізації.

Згідно Конституції, Офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини повинен щороку подавати до парламенту звіт, один з розділів якого присвячений свободі віросповідання.

Закон обмежує діяльність іноземних релігійних організацій і дає визначення дозволених видів діяльності зарубіжних священнослужителів, проповідників, наставників та інших представників іноземних релігійних організацій. Згідно закону, зарубіжним релігійним діячам дозволено «займатися проповідуванням, виконанням релігійних обрядів чи іншою канонічною діяльністю», але вони можуть це робити лише для релігійних організацій, що запросили їх, та з дозволу органу влади, який зареєстрував

УКРАЇНА

положення про ту організацію. Місіонерська діяльність входить до переліку дозволених видів діяльності.

Після видання розпорядження Кабінету Міністрів про створення капеланської служби для Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби в 2014 році, Міністерство оборони (МО) 27 січня випустило новий наказ про капеланську службу в Збройних Силах. У документі МО визначено критерії відбору священнослужителів на посаду капеланів, місце капеланів у структурі командування, їхні права та обов'язки. Закон вимагає, щоб командири військових підрозділів дозволяли своїм підлеглим брати участь у релігійних службах.

14 травня парламент прийняв поправки до Кримінально-виконавчого кодексу й закону про попереднє ув'язнення, якими було розширене право доступу до в'язничних капеланів особам, що перебувають у слідчому ізоляторі, і засудженим ув'язненим. Закон також захищає таємницю сповіді, вислуханої тюремними капеланами, забороняє використання інформації, отриманої під час сповіді, як доказів у судовому розгляді та не дозволяє допитувати священнослужителів, перекладачів та інших осіб про питання, пов'язані з таємницею сповіді.

Застосування владою правових норм

22 січня Генеральна прокуратура (ГПУ) завершила розслідування дій працівників міліції, які в 2013 році затримали митрополита Олександра, особистого секретаря митрополита Володимира, тодішнього Предстоятеля УПЦ (МП). Повідомлялося, що це затримання було частиною намагань екс-президента Януковича, колишнього генпрокурора, колишнього міністра внутрішніх справ та інших високопосадовців уряду Януковича усунути митрополита Володимира з його чільної посади, оскільки він не підтримував залучення церкви до політики.

ГПУ дійшла висновку, що Віталій Захарченко, міністр внутрішніх справ часів Януковича, тодішній начальник київської міліції Валерій Коряк, командир і заступник командира базованого в Києві спецпідрозділу міліції «Грифон» незаконно утримували митрополита Олександра протягом шести місяців. Захарченка, Коряка і службовців «Грифона» було звинувачено в незаконному ув'язненні та перевищенні службових повноважень. Захарченко і Коряк втекли з країни після протестів проти тодішнього президента Януковича в 2014 році.

УКРАЇНА

За інформацією Свідків Єгови, 17 липня сільська рада села Оситняжка Кіровоградської області ухвалила рішення заборонити реєстрацію будь-яких релігійних організацій, окрім місцевої православної громади. Посилаючись на це рішення, сільський голова, за повідомленнями, 18 серпня заборонив кільком Свідкам Єгови розповідати місцевим жителям про Біблію й наказав їм негайно покинути село.

25 серпня Президент Петро Порошенко затвердив Національну стратегію у сфері прав людини. Документ спрямований на вдосконалення процедури державної реєстрації релігійних організацій та надання дозволу на мирні релігійні зібрання. Національна стратегія також спрямована на «забезпечення ефективного розслідування злочинів, вчинених з мотивів релігійної та іншої нетерпимості, та притягнення винних осіб до відповідальності».

Релігійні лідери та активісти-правозахисники продовжували вимагати від влади спрощення процедур релігійної реєстрації й скасування вимоги про отримання дозволу влади на проведення мирних релігійних зібрань. Вони також спонукали владу до прийняття Концепції державно-конфесійних відносин, проект якої релігійні групи та експерти склали ще в 2004 році, для розвитку співробітництва між владою та релігійними організаціями і створення основи для законодавства з релігійних питань. За словами ВРЦіРО, Концепція державно-конфесійних відносин потрібна, щоб «активно долати наслідки атеїстичного минулого, забезпечувати конституційні свободи та створювати спеціальні механізми співробітництва між релігійними організаціями й державою». Серед іншого, документ характеризує верховенство права й рівність громадян та їхніх об'єднань перед законом як підґрунтя для всіх правових відносин в Україні у сфері релігійних свобод.

Представники УПЦ (МП) скаржились на, як вони висловлювались, недостатнє реагування центральної влади на зростаючу дискримінацію та нетерпимість до її вірних з боку представників УПЦ КП та високопоставлених прихильників УПЦ КП в деяких місцевих органах влади. За твердженнями УПЦ (МП), УПЦ КП, заохочена бездіяльністю поліції та підтримкою радикальних груп, зокрема активістів політичної партії «Правий сектор», деяких представників місцевої влади та бізнесменів, наростила свої зусилля з захоплення низки церковних споруд УПЦ (МП). Деякі з цих інцидентів трапились по тому, як місцева влада вивела місцеві парафії з-під юрисдикції УПЦ (МП) і передала їх до УПЦ КП начебто проти волі деяких парафіян.

УКРАЇНА

Представники «Правого сектору» заявляли, що відвідували спірні об'єкти на прохання УПЦ КП, аби сприяти зміні юрисдикції та захистити послідовників УПЦ КП від «запеклих нападів» прихильників УКП (МП). УПЦ КП пояснювала залучення «Правого сектору» тим фактом, що парафіяни самі «часто звертаються до патріотичних організацій» за захистом. Представник Тернопільської єпархії УПЦ КП заявив, що віруючих УПЦ (МП) «змушували відвідувати храми російської Церкви в Україні [мається на увазі УПЦ (МП)] та молитися за своїх убивць і окупантів».

7 вересня Тернопільська обласна державна адміністрація оприлюднила рішення, згідно якого парафія Св. Георгія УПЦ (МП) в селі Катеринівка Тернопільської області повинна користуватися своєю церквою по черзі з новоствореною місцевою парафією УПЦ КП. УПЦ (МП) оскаржила це рішення в суді. УПЦ (МП) повідомила, що 21 вересня прихильники УПЦ КП прийшли до церви в супроводі близько двох десятків членів «Правого сектору». За свідченнями УПЦ (МП), ця група згодом силою зайняла церковну будівлю, стверджуючи, що вона належить УПЦ КП. Під час захоплення члени «Правого сектору», переслідуючи й затримуючи охоронця церкви УПЦ (МП), начебто кинули димову шашку в приватний будинок. УПЦ (МП) стверджувала, що представники міліції стали на бік «Правого сектору», відмовляючи віруючим УПЦ (МП) у доступі до церковного двору. Члени УПЦ (МП) повідомляли, що кілька її віруючих натиском проклали собі шлях у двір, вимагаючи, щоб їхньому священику було дозволено увійти до церкви. Міліція наказала їм покинути територію. Коли ж вони відмовились, міліцейський спецпідрозділ застосував кийки та фізичну силу, щоб вигнати їх з двору, і продовжував бити тих, хто відстав. Представники «Правого сектору» також наздоганяли послідовників УПЦ (МП), застосовуючи слізогінний аерозоль і фізичне насильство. За даними УПЦ (МП), 15 її представників отримали травми, кілька з них були госпіталізовані. Дехто начебто боявся звертатися по медичну допомогу, почувши, що представники «Правого сектору» примушують постраждалих відклікати скарги, подані до місцевого відділку міліції, і приходять до місцевої лікарні, вимагаючи від медичного персоналу назвати імена потерпілих. Місцевий представник міліції повідомив засобам масової інформації, що спецпідрозділ міліції був змушений застосувати силу для самозахисту.

23 вересня «Правий сектор» оприлюднив заяву, в якій охарактеризував інцидент у Катеринівці як «боротьбу з московськими посіпаками та

УКРАЇНА

сепаратистами» і заприсягся «відстоювати творення Української Помісної Христової Церкви будь-якими доступними методами».

За інформацією УПЦ (МП), починаючи з 26 квітня, представники Правого сектору в масках, озброєні палицями й ножами, неодноразово приїжджали до села Колосова Кременецького району Тернопільської області й залякували місцеву громаду церкви Св. Іоанна Богослова, яка не згоджувалась на переведення парафії під юрисдикцію УПЦ КП.

Повідомлялося, що іноді активісти «Правого сектору» приводили до села собак «бійцівських порід», аби чинити ще більший тиск на послідовників УПЦ (МП).

У липні Кременецька районна державна адміністрація створила координаційну раду для розв'язання суперечки стосовно юрисдикції парафії. Адміністрація також застерегла Тернопільську обласну державну адміністрацію від поспішної перереєстрації парафії УПЦ (МП) в селі Колосова як частини УПЦ КП, зауваживши, що не всі члени громади хочуть приєднуватись до УПЦ КП.

26 серпня Кременецький районний суд заборонив Тернопільській обласній державній адміністрації здійснювати перереєстрацію парафії села Колосова. 28 серпня, після протестів з боку місцевих вірян УПЦ КП, голова Тернопільської обласної держадміністрації видав наказ про перереєстрацію, тим самим передавши церковну споруду до УПЦ КП. Голова заявив, що дізнався про судову заборону тільки після того, як підписав наказ. УПЦ (МП) заявила, що її парафіяни більше не матимуть змоги здійснювати богослужіння у церкві через рішення обласної держадміністрація про скасування реєстрації її громади.

Міністерство культури спонукало УПЦ (МП) відновити діалог з УПЦ КП у робочій групі, створеній у 2014 році для посередництва у врегулюванні суперечок між двома Церквами.

У той час, як тривала російська окупація Криму, а підтримувані Росією сепаратисти утримували контроль за частинами Донбасу, продовжувались і зареєстровані випадки захоплення майна УПЦ КП у тих регіонах.

У певних регіонах країни менші релігійні групи продовжували повідомляти про дискримінаційне ставлення з боку місцевої влади при розподілі землі для будівель. У центральних та південних регіонах римо-католики, члени УПЦ КП, УГКЦ та мусульмани повідомляли про подібні випадки

УКРАЇНА

дискримінації. За інформацією представників УГКЦ, місцеві органи влади в Одесі і надалі не бажали виділяти землю для церков УГКЦ. Представники УПЦ (МП) повідомляли про постійні відмови органів місцевого самоврядування у Львівській та Івано-Франківській областях надавати землю для церков УПЦ (МП). За інформацією римо-католиків, влада продовжувала відмовляти у сприянні реституції споруди Одеської римо-католицької семінарії, конфіскованої радянським режимом. Згідно з повідомленнями Союзу баптистів, органи місцевого самоврядування в Івано-Франківську затягували надання землі для будівництва церкви. Через небажання місцевої влади виділяти землю баптисти самостійно придбали в місті земельну ділянку. За інформацією представників мормонів, міська влада Києва скасувала договір оренди землі для будівництва молитовного дому.

Усі найбільші релігійні організації продовжували спонукати владу до встановлення прозорого правового процесу для розгляду позовів про реституцію. Більшість організацій повідомляли про проблеми та затримки у процесі реституції, спрямованому на повернення майна, відібраного комуністичним режимом, коли розгляд позовів часто тривав довше ніж місяць, як це встановлено законом. Серед ускладнень, пов'язаних з майном християнських, юдейських та мусульманських громад, зустрічалося суперництво різних громад за певні об'єкти нерухомості, поточне використання майна державними установами, визнання деяких об'єктів нерухомості історичними пам'ятками, питання підвідомчості органам місцевої влади і попередня передача у приватну власність. Іноді місцеві офіційні особи ставали на бік тієї чи іншої сторони в суперечках стосовно реституції майна. Римо-Католицька Церква вимагала від влади повернути колишнє церковне майно у західній частині країни та деінде. Лідери юдейської громади повідомляли про триваючі труднощі з муніципальними органами Тернополя й Києва щодо реституції майна. Лідери мусульманської громади висловлювали занепокоєння щодо позовів про реституцію історичних релігійних споруд у Миколаєві, за якими так і не було прийнято рішення.

ВРЦіРО продовжувала закликати парламент ввести мораторій на приватизацію попередньо конфіскованих релігійних споруд.

4 червня Рівненський апеляційний господарський суд задовольнив оскарження Об'єднанням комітетів для євреїв колишнього Радянського Союзу рішення Ковельської районної державної адміністрації Волинської області від 2007 року про дозвіл на будівництво приватного промислового

УКРАЇНА

підприємства на місці єврейського кладовища поблизу села Тойкут Волинської області. Суд також скасував укладений у 2008 році договір на оренду землі кладовища. 25 листопада Вищий господарський суд України скасував рішення Рівненського апеляційного суду від 4 червня, відновивши початкове рішення нижчої судової інстанції та підтвердивши дозвіл на будівництво.

У квітні Вінницький міський суд зупинив будівництво приватного житлового будинку на території єврейського кладовища, яке було незаконно приватизоване.

Іудейська громада висловлювала занепокоєння тим, що місцеві органи влади нездатні захистити історичні релігійні об'єкти нерухомості. Міністерство закордонних справ (МЗС) не призначило нікого на посаду Спеціального представника з питань запобігання та протидії антисемітизму і ксенофобії.

2 червня парламент прийняв законодавчий акт, що дозволяє зареєстрованим релігійним організаціям створювати приватні освітні установи, де студенти, окрім світської учебової програми, здобуватимуть освіту згідно релігійних цінностей відповідних організацій.

Тернопільська міська та Київська міська ради 27 лютого і 28 січня, відповідно, надали звільнення від оподаткування майна всім місцевим церквам, окрім тих, що належать до УПЦ (МП). За словами одного з депутатів Київської міської ради, звільнення від оподаткування УПЦ (МП) було відкликане через те, що вона начебто займала «антиукраїнську позицію». 18 червня Київський окружний адміністративний суд скасував рішення Київської міської ради на тій підставі, що воно порушувало принцип свободи релігії, і 30 липня Київський апеляційний адміністративний суд підтвердив цей присуд.

17 лютого під час зустрічі з ВРЦіРО, незалежним міжконфесійним органом, що представляє понад 90% релігійних організацій країни, Президент Порошенко підкреслив, що всі церкви та релігійні організації в країні мають рівні права. ВРЦіРО запевнила, що протидіяти, як було сказано, російським спробам створити релігійну напруженість у країні.

Під час зустрічі з ВРЦіРО 16 вересня Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк сказав, що влада продовжуватиме боротись з усіма порушеннями релігійних свобод.

УКРАЇНА

24 квітня МЗС, релігійні лідери та експерти створили Громадську раду з питань співпраці з релігійними організаціями – дорадчий орган, призначений для розвитку взаємодії МЗС з релігійними громадами.

Протягом року рада збиралася тричі для обговорення таких питань, як протидія російській пропаганді, участь релігійних груп в міжнародних форумах, допомога в проведенні міжнародних релігійних заходів у країні, наприклад, паломництва до Умані, та моніторинг релігійної ситуації.

У квітні Рада Євангельських Протестантських Церков України звернулася до президента й прем'єр-міністра з проханням звільнити членів духовенства від воєнної мобілізації, викликаної воєнною інтервенцією Росії на сході країни. Рада також посваржилась на триваючі спроби збройних сил призвати на військові службу осіб, що відмовляються від несення військової служби через релігійні переконання. Члени Ради та правові експерти пояснювали такі спроби, головним чином, прогалинами в законодавстві, включаючи відсутність альтернативної цивільної служби під час мобілізації через поточний конфлікт, і закликали уряд виправити цей недолік.

23 червня Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ підтримав рішення від 26 лютого Дніпропетровського обласного апеляційного суду, який підтвердив присуд Новомосковського районного суду про те, що прохання члена організації Свідків Єгови Віталія Шалайка про проходження альтернативної цивільної служби було відхилене помилково. Суд постановив, що особи, які відмовляються від військової служби через релігійні переконання, мають право на альтернативну службу навіть під час мобілізації, а не лише під час призову на строкову військову службу. Після цього судових переслідувань, пов'язаних з альтернативною службою, не було.

29 вересня Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ виніс подібне рішення, скасувавши присуд Рівненського обласного апеляційного суду від 28 травня. Апеляційний суд підтримав вирок Володимирецького районного суду від 13 березня, яким члена євангельської церкви, що відмовився від військової служби через релігійні переконання, було засуджено до двох років позбавлення волі через «ухилення» від мобілізації.

11 червня Харківський окружний адміністративний суд задовольнив апеляцію Павла Бакума, члена Церкви євангельських християн «Нове покоління», який відмовився від військової служби через релігійні

УКРАЇНА

переконання, щодо травневого рішення Фрунзенського районного військомату м. Харкова про призов Бакума на військову службу.

Напади з боку закордонних збройних сил та недержавних військових організацій

Підтримувані Росією сепаратисти в Луганській і Донецькій областях продовжували викрадати, бити й залякувати протестантів, Свідків Єгови та членів УПЦ КП. Крім того, сепаратисти брали участь у антисемітських акціях. У звіті про релігійні переслідування, підготованому Центром громадянських свобод і Міжнародним партнерством за права людини в квітні, було зроблено висновок, що віруючі-християни, які не належать до УПЦ (МП), піддавалися «поширенім і систематичним нападам груп бойовиків».

14 лютого священик УПЦ КП Ігор Петренко і волонтер Вадим Перепада зникли на шляху до українських військових, розташованих у Донецькій області. За повідомленнями ЗМІ, ці двоє людей помилково заїхали до контролюваного сепаратистами блокпосту поблизу села Оленівка і були побиті, затримані бойовиками і згодом були відпущені.

За повідомленнями Свідків Єгови, 21 травня озброєні представники органів безпеки сепаратистів у Луганській області затримали в Стаканові двох Свідків Єгови літнього віку. Затриманих побили під час допиту, звинувачували в шпигунстві й примушували навернутись у православ'я. Потерпілих відпустили 2 і 3 червня і наказали покинути область.

Крім того, Свідки Єгови повідомляли, що 17 травня озброєні люди в контролюваному сепаратистами Донецьку викрали чотирьох Свідків Єгови в селі Маркине і піддавали їх інсценованій страті. Під час допитів затриманих били. 18 травня їх відпустили після ночі, проведеної в імпровізованій в'язниці.

23 вересня сепаратисти захопили в Свердловську Луганської області пастора п'ятидесятників Тараса Сеня й утримували його протягом чотирьох днів. Сепаратистські керівники заявляли, що його було затримано за розмову з представниками спостережної місії ОБСЄ. 6 жовтня він повідомив про своє звільнення й про перенесені під час утримання травми. У жовтні сепаратисти в Луганську зупинили діяльність релігійної організації цього пастора «Христос є відповіддю» через відсутність реєстрації.

УКРАЇНА

Під час травневої прес-конференції лідер сепаратистів Донеччини Олександр Захарченко заявив, що там дозволено перебувати лише православним, римо-католикам, мусульманам та іudeям. Він пригрозив вжити «жорстких заходів проти різних сект і псевдорелігій».

1 жовтня біля однієї з баптистських церков у Шахтарську Донецької області зібралися кількасот осіб з плакатами, що вимагали заборони «сект» на утримуваних сепаратистами територіях. Сепаратисти, які начебто не дозволяють спонтанних протестів на контролюваних ними територіях, спостерігали за цією подією, але не втручалися.

4 березня сепаратисти в Луганській області, як повідомлялося, захопили одну з баптистських церков в Антрациті.

За інформацією Свідків Єгови, протягом періоду з червня по листопад озброєні групи захопили 10 Залів Царства на контролюваних сепаратистами територіях Донецької та Луганської областей, кажучи, що муніципальна влада наказала їм захопити будівлі, хоча власникам цих наказів так і не показали. Після втрати Залів Царства Свідки Єгови в цьому регіоні проводили свої богослужіння в приватних будинках. У листопаді Свідки Єгови заявили, що під контролем сепаратистів залишаються 15 молитовних будинків.

За повідомленнями, 1 лютого озброєні люди захопили Зал Царства на вулиці Московській у Донецьку, заявивши: «Свідки Єгови – це секта. На цій території не повинно бути жодних Свідків Єгови». Вони погрожували затримати й покарати будь-кого з місцевих Свідків Єгови, хто намагатиметься покинути місто.

За інформацією Свідків Єгови, 3 березня озброєні сепаратисти в Донецькій області захопили Зал Царства в Єнакієвому, заявивши, що він буде перетворений на казарму.

Наприкінці березня Архієпископ УПЦ КП Євстратій Зоря заявив, що сепаратисти зруйнували купол церкви в селі Октябрь Донецької області.

Як повідомляли Свідки Єгови, 26 березня озброєні сепаратисти в Луганській області вдерлися в Зал Царства у Брянці. Вони вкрали всі меблі й скинули знак Залу Царства.

УКРАЇНА

У квітні озброєні сепаратисти «тимчасово зайняли» будівлю єврейської школи Бейт Менахем у Луганську, маючи намір розмістити там «кадетський корпус» або «соціальну ідальню».

22 вересня Церква євангельських християн баптистів у Красному Лучі Луганської області заявила, що сепаратистська влада вимагає список парафіян і погрожує, що церква постраждає, якщо не виконає цієї вимоги.

Під час спільної прес-конференції 2 лютого «лідери» сепаратистів у Донецькій і Луганській областях Олександр Захарченко і Ігор Плотницький змалювали державну владу у Києві як «жалюгідних представників великого єврейського народу». Наступного дня Євразійський єврейський конгрес та Антидифамаційна ліга (АДЛ) суверено засудили ці висловлювання, а АДЛ заявила, що глибоко стурбована погано замаскованим антисемітським закликом з боку керівництва Донецької та Луганської «народних республік».

Розділ III. Стан пошанування суспільством свободи релігії

Протягом року Свідки Єгови зазнавали нападів: вони повідомляли про десятки випадків фізичного насильства. Члени УПЦ (МП) скаржились на намагання УПЦ КП захоплювати церкви, що раніше належали УПЦ (МП). УПЦ (МП) засудила випадки насильства з боку сепаратистів і відмовилася прийняти релігійні споруди, запропоновані їй ними. Надходили повідомлення про антисемітські акти вандалізму, включно з оскверненням меморіалів Голокосту, а також про вандалізм щодо християнських церков.

25 липня невстановлені озброєні особи розстріляли Романа Ніколаєва, настоятеля парафії Св. Тетяни УПЦ (МП) в Києві, при вході до його помешкання. 29 липня він помер від двох кульових ран голови.Хоча жодного зв'язку з релігійними переконаннями жертви виявлено не було, УПЦ (МП) висловила занепокоєння відсутністю просування з боку міліції в розслідуванні вбивства.

За даними Євразійського єврейського конгресу (ЄАЕК), протягом року було зафіксовано один випадок запідозреного антисемітського насильства порівняно з чотирма випадками антисемітського насильства у 2014 році, чотирма випадками в 2013 році й трьома такими інцидентами з чотирма жертвами у 2012 році.

У квітні Президент Європейського єврейського конгресу пожертвував 100000 доларів США на зміцнення етноконфесійної безпеки єврейської

УКРАЇНА

громади в Києві, що, за словами реципієнтів, дозволить забезпечити постійну охорону єврейських установ у місті.

Протягом періоду з січня по жовтень Свідки Єгови повідомили про 31 релігійно вмотивований випадок фізичних нападів на віруючих.

Як повідомляли Свідки Єгови, 22 вересня учні середньої школи в Бердянську Запорізької області жорстоко побили 11-річного Олександра Романчикова. Хлопця обзвали «сектантом». Він потрапив до лікарні зі струсом мозку. Як повідомлялося, міліція відмовилася розслідувати інцидент.

Свідки Єгови повідомили, що 4 і 5 березня троє підлітків двічі побили 12-річного Сергія Холодова на шляху до школи в Мирополі Житомирської області. Нападники вигукували: «Єгова!» Повідомлялося, що міліція відмовилася розслідувати цей напад як злочин на ґрунті ненависті.

За інформацією Свідків Єгови, 15 березня двоє чоловіків, вигукуючи: «Сектанти, забираєтесь з нашого села!», били Свідка Єгови Андрія Білінського і штовхали дев'ятирічного Адама Оrlenка в Оришківцях Тернопільської області. Міліція закрила справу після того, як потерпілі прийняли вибачення нападників.

27 квітня міськрайонний суд міста Сміла Черкаської області визнав священика УПЦ (МП) Олександра Гагана винним за п'ятьма пунктами обвинувачення у релігійно вмотивованому насильстві й нападах, вчинених проти Свідків Єгови у 2013-2014 роках, і присудив йому умовне покарання терміном на три роки.

21 травня міліція закрила кримінальну справу проти священика УПЦ (МП) Олексія Греку в Комишівці Одеської області, не виявивши жодних вчинених злочинів. Свідки Єгови оскаржили це рішення, заявивши, що у квітні 2014 року Греку збив одного зі Свідків Єгови своїм автомобілем і напав на іншого з привідним пасом двигуна. За словами Свідків Єгови, це був п'ятий випадок за участю Греку, який залишився непокараним.

За повідомленням УПЦ (МП), 18 березня послідовники УПЦ КП в селі Угринів Волинської області напали на настоятеля Хресто-Воздвиженського храму УПЦ КП протоієрея Ростислава Сапожника, коли він намагався увійти до церкви, яку, за повідомленнями, захопили члени УПЦ КП у 2014 році. Протоієрей отримав травму голови. Міліцейські слідчі, як

УКРАЇНА

повідомлялося, не хотіли відкривати кримінальну справу для розслідування цього інциденту.

Представники УПЦ КП неодноразово відкидали звинувачення стосовно їхньої участі у захопленні церков УПЦ (МП), стверджуючи, що парафіяни, що користуються тими церковними спорудами, самі ініціювали законний перехід під юрисдикцію УПЦ КП.

12 травня і 21 жовтня УПЦ КП оприлюднила заяви, в яких повторно засудила насильство й заклики до насильства проти священнослужителів, мирян і церков УПЦ (МП). УПЦ КП заявила, що і надалі діятиме згідно закону, приймаючи під свою юрисдикцію представників духовенства та мирян, які просять про прийняття їх до УПЦ КП.

За даними Свідків Єгови, протягом періоду з січня по жовтень сталося 56 випадків вандалізму, з них п'ять підпалів, проти Залів Царства.

15 липня стіни Залу Царства в Заболотові Івано-Франківської області були розмальовані образливими надписами та зображеннями. Прибувши на місце, працівники міліції, як повідомляють, відмовились ретельно вести розслідування й збирати докази, заявляючи, що такі випадки «бувають тільки в кіно». 9 вересня слідчий суддя наказав міліцейським слідчим розпочати розслідування, але міліція цей наказ не виконала.

ЄАЄК виявив протягом року 22 випадки антисемітського вандалізму порівняно з 15 у 2014 році та сімома в 2013 році.

У вересні щорічне юдейське паломництво до місця поховання Рабина Нахмана в Умані пройшло без серйозних інцидентів. За інформацією облвиконкому Черкаської області, протягом року Умань відвідала рекордна кількість паломників – 32000 осіб. Йудейські паломники відвідували й інші місця поховання видатних духовних лідерів у Белзі, Меджибожі, Бердичеві й Гадячі без серйозних інцидентів.

Напередодні єврейського Нового року, 13 вересня, невідомі вандали розклали шини навколо Менори – монументу жертвам Голокосту в Києві, облили запальною рідиною монумент і підпалили. Вогонь погасив охоронець сусідньої церкви УПЦ (МП).

Лідери єврейської громади оприлюднили заяву, в якій критикували владу за нездатність покращити охорону цієї території чи розслідувати попередні акти вандалізму проти меморіалу, включаючи п'ять випадків, що сталися

УКРАЇНА

починаючи з січня. У січні, квітні та червні невстановлені порушники обмалювали монумент свастиками. Міністерство внутрішніх справ зобов'язалося покращити охорону цієї території. Однак, за інформацією Групи моніторингу прав національних меншин, чиновники так і не знайшли або не висунули звинувачення нікому з осіб, які чинили антисемітські акти протягом кількох останніх років.

За повідомленнями в пресі та даними НУО, меморіали Голокосту були підпалені та/або зловмисно попсовані і в Мелітополі, Нікополі та Миколаєві. Станом на кінець року розслідування тривали.

22 квітня невстановлені палії вчинили напад на церкву УПЦ (МП) на честь ікони «Всіх Скорботних Радість» у Києві; за повідомленнями Церкви й преси, було пошкоджено стіну. 26 січня невідомі вандали вчинили підпал цього ж храму, жбурнувши в будівлю шість пляшок із запалювальною сумішшю. Результатом нападу було незначне пошкодження, сторож швидко загасив вогонь. Станом на кінець року розслідування тривало.

27 січня невідомі вандали підпалили храм Св. Трифона УПЦ (МП) в Києві, пошкодивши дах і одну стіну. Нападники залишили записку з вимогою, щоб УПЦ (МП) «забиралася геть з України». Розслідування злочину тривало.

У червні автомобіль волонтерської невідкладної медичної служби, яка обслуговувала, головним чином, єврейську громаду, був знищений вогнем. За результатами попереднього міліцейського розслідування, це був антисемітський напад.

Від двох підпалів – 19 вересня та 23 жовтня – постраждало єврейське кладовище в Коломиї. В обох випадках невідомі нападники підпалили молитовну споруду над могилою рабина Іцько Гіллея Боруха Ліхтенштейна.

Так і не було усунуто занепокоєння єврейської громади існуванням Krakівського ринку у Львові, який розташований на землях стародавнього єврейського кладовища і досі залишається там. Протягом року в межах кладовища було збудовано каплицю, яку згодом освятила УГКЦ. Залишається незрозумілим, чи були потурбовані будь-які останки похованих. Міська влада заявила, що не знала про будівництво каплиці.

Внутрішньо переміщені особи з числа кримських татар створили мусульманську молитовну залу в Ісламському культурному центрі у Львові, але міські чиновники не дозволили спорудити мечеть.

УКРАЇНА

Розділ IV. Політика Уряду США

У спілкуванні з представниками Адміністрації Президента, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства юстиції, МЗС, членами парламенту, політичними партіями та місцевими офіційними особами Посол, співробітники Посольства та інші офіційні представники Уряду США висловлювали занепокоєння ситуацією у сфері релігійної свободи та проявами антисемітизму. На зустрічах і в листуванні з представниками влади найвищих рівнів Посол піднімав ширші питання реституції власності громад та збереження культурної спадщини. У Львові Посольство продовжувало стежити за суперечками щодо місця колишньої головної синагоги міста, зруйнованої під час Голокосту, та старого єврейського кладовища, частина якого зараз зайнята Krakівським ринком. У Вінниці Посольство спостерігало за ситуацією стосовно незаконного будівництва на єврейському кладовищі. Посольство спонукало релігійні групи, залучені до суперечок щодо майна, розв'язувати їх мирним шляхом. Посольство спостерігало і за єврейським паломництвом до Умані. Посольство продовжувало при необхідності звертатися до уряду в якості посередника, щоб захиstitи право зарубіжних релігійних працівників на належне судочинство відповідно до закону.

Спеціальний представник США з релігії та глобальних питань зустрічався з релігійними лідерами й експертами. Він заохочував їх продовжувати співробітництво й відзначив діяльність ВРЦіРО, спрямовану на активізацію міжконфесійного діалогу.

Посольство підтримувало контакти з місцевими релігійними й політичними лідерами. Працівники Посольства зустрічалися з релігійними діячами та представниками влади у Львові для обговорення стану старого єврейського кладовища, відвідання місця його розташування та заохочення всіх сторін до пошуку такого рішення, яке б поважало потреби релігійної громади.

Працівники Посольства зустрічалися з внутрішньо переміщеними особами-мусульманами Криму та обговорювали питання реституції релігійного майна. Посольство продовжувало відслідковувати випадки прояву дискримінації проти кримських татар у Криму, зокрема, ситуацію з Духовним управлінням мусульман Криму під російською окупацією. Посол і співробітники Посольства також зустрічалися з лідерами основних релігійних груп у Дніпропетровську, Києві, Умані, Вінниці та Львові, щоб краще зрозуміти питання, які турбують ці громади. Співробітники Посольства взяли участь у церемонії відзначення річниці масового вбивства

УКРАЇНА

у Бабиному Яру, підкресливши необхідність релігійної терпимості й поваги, а також у церемоніях вшанування тих, хто пережив Голокост, і тих хто рятував від Голокосту.

КРИМ

Основні положення

У лютому 2014 року збройні сили Російської Федерації захопили й окупували Крим. У березні 2014 року Росія оголосила про входження Криму до складу Російської Федерації. Резолюцією Генеральної Асамблей ООН встановлюється, що Крим і надалі міжнародно визнається як такий, що перебуває в межах міжнародних кордонів України. Уряд США не визнає спробу анексії Криму Російською Федерацією і продовжує вважати Крим частиною України. Окупаційні сили де-факто нав'язали закони Російської Федерації на території Криму. За повідомленнями правозахисних груп, окупаційна влада піддавала релігійні меншини, зокрема УПЦ КП, УГКЦ та кримських татар, переслідуванням, залякуванням і затриманням. Ця влада наказала всім релігійним групам зареєструватись у російських органах влади до 1 січня 2016 року, а інакше вони постануть перед втратою свого правового статусу. Окупаційна влада здійснювала рейди на мечеті, конфіскували літературу, яку вважали «екстремістською», і піддавала лідерів кримськотатарських мусульман стеженню та залякуванню.

Релігійні ліdersи закликали покласти край російській окупації Криму. Релігійні меншини зазнавали соціального переслідування та залякування, а також проти них було спрямовано медіа кампанію, що змальовувала кримськотатарську громаду як «екстремістів» і «зрадників», а УПЦ КП та УГКЦ – як «розкольників» та «уніатів». Релігійне майно мусульман піддавалося зловмисному руйнуванню або псуванню.

Уряд США відкрито засудив релігійно вмотивовані напади, вчинені російською окупаційною владою в Криму, зокрема, застосування «законів про екстремізм» для того, щоб проводити обшуки, переслідувати й залякувати релігійні громади, особливо кримських татар-мусульман. Після окупації Російською Федерацією Криму офіційні представники Посольства США не мали змоги відвідувати півострів, але могли зустрічатися з кримськими мусульманськими й християнськими лідерами в інших частинах країни, аби продемонструвати підтримку з боку США їхнього права сповідувати свої релігійні вірування.

УКРАЇНА

Розділ I. Релігійна демографія

На Кримському півострові розташовані Автономна Республіка Крим (АРК) і місто Севастополь. За даними Державної служби статистики України, загальна кількість населення півострова становить 2 353 000 осіб. Жодне нещодавнє незалежне дослідження не дає даних про релігійну приналежність населення.

З даними Міністерства культури України, у 2014 році в АРК було 2083 релігійні організації (цей термін охоплює парафії, громади, духовні школи, монастири та інші складові частини церкви або релігійної групи) і 137 у Севастополі. До цих показників увійшли організації, що мають статус юридичної особи, і такі, що не мають. Мусульмани мали в АРК 1007 релігійних організацій, з яких 921 належали до Духовного управління мусульман Криму (ДУМК) – найбільшої в Україні мусульманської групи. УПЦ (МП) була й залишається найбільшою християнською конфесією, до якої входять 535 релігійних організацій. Серед інших християнських конфесій – УПЦ КП з 44 організаціями, римо-католицьке віросповідання з 13, УАПЦ з 10 та УГКЦ з дев'ятьма організаціями. Існувало 280 протестантських церков, включаючи баптистів, Адвентистів сьомого дня й лютеран, а також 80 організацій Свідків Єгови.

Близько 300000 кримських татар, які становлять 13% населення, є переважно мусульманами. Є кілька єврейських громад, головним чином, у Севастополі та Сімферополі. В Севастополі найчисельнішими релігійними групами є віруючі УПЦ (МП), протестанти й мусульмани.

Розділ II. Стан пошанування свободи релігії з боку влади

Політико-правова база

Відповідно до міжнародного визнання того факту, що Автономна Республіка Крим залишається в межах міжнародних кордонів України, на Крим і надалі офіційно поширюється дія Конституції та законів України. Однак, внаслідок російської окупації і спроби анексії окупаційна влада де-факто запроваджує на цій території закони Російської Федерації.

Застосування владою правових норм

За інформацією правозахисних і міжнародних організацій, окупаційна влада піддавала релігійні меншини, зокрема УПЦ КП, УГКЦ та кримських татар-мусульман, переслідуванню, залякуванню та затриманню. Влада наказала

УКРАЇНА

всім релігійним групам перереєструватись у російських органах влади до 1 січня 2016 року, а інакше їм загрожує втрата їхнього правового статусу. Спецслужби продовжували рейди на мечеті й конфіскували літературу, яку вважали екстремістською.

Як повідомляли Свідки Єгови, 2 червня влада Сімферополя арештувала вісімох їхніх членів, які розповсюджували релігійну літературу, звинувативши їх у незаконному «пікетуванні».

За повідомленням Моніторингової місії ООН з прав людини, в травні поліція затримала, допитала та перевірила літературу в дев'яти членів Ради церков баптистів по тому, як перервала проведення їхнього заходу в Саках. Поліція накладала штрафи на вісімох із них за проведення релігійного зібрання просто неба. Семero оскаржили штрафи. Станом на кінець року справи залишались незакритими.

Як повідомляли спостерігачі за дотриманням прав людини, російська влада затримала чотирьох кримських татар – Руслана Зейтуллаєва, Нури (Юрія) Примова, Рустема Вайтова та Ферата Сайфуллаєва – за звинуваченням у членстві в Хізб ут-Тахрір. Спостерігачі за дотримання прав людини зазначали, що Хізб ут-Тахрір не є незаконною групою в Україні і що кримськотатарська громада повідомляла, що російська окупаційна влада використала цю справу для тиску на всіх глибоко віруючих мусульман, особливо кримських татар.

Окупаційна влада наказала всім релігійним організаціям, визначенім як окремі парафії, громади, школи, монастири та інші організації, дотримуватись російського федерального закону й зареєструватися до 1 січня 2016 року. Зареєструвати релігійну громаду дозволялося лише російським громадянам. Станом на 10 серпня зареєструвалися тільки 53 організації порівняно з близько 1400 організаціями, зареєстрованими українською владою в 2014 році. Численні члени релігійних меншин, особливо кримські татари, греко-католики та члени УПЦ КП, відмовлялись отримувати російське громадянство. Ті, хто відмовлявся від російського громадянства, або громадяни інших країн підлягали вигнанню, якщо не отримували посвідки на проживання. Втрата реєстрації могла відбитися на володінні землею, оподаткуванні, наданні комунальних послуг, кількості та цілях релігійних зібрань. Спостерігачі за дотримання прав людини повідомляли, що імами кримськотатарських мечетей, більшість яких залишались незареєстрованими станом на кінець року, мусили повідомляти окупаційній владі про кожне своє переведення з мечеті до мечеті.

УКРАЇНА

Від початку російської окупації священики УГКЦ постійно повідомляли про гоніння з боку спецслужб Російської Федерації та місцевих проросійських озброєних формувань. УГКЦ не мала можливості функціонувати як незалежна церква і могла діяти лише через округ Римо-Католицької Церкви. На священиків, як і на решту мешканців півострова, чинили тиск, аби вони прийняли російське громадянство. Неросійські священики без дозволу на проживання мали право перебувати в Криму не більше 90 днів і мусили виїжджати на наступні 90 днів, перериваючи релігійну діяльність.

Меджліс, представницький орган кримських татар, повідомляв, що російський окупаційний уряд створив у 2014 році Таврійський муфріят як альтернативну групу мусульманських лідерів, щоб чинити тиск на ДУМК. Під дією цього тиску, як заявив Меджліс, ДУМК був вимушений співробітничати з російською окупаційною владою і мусив представляти погляди держави-окупанта. В протиєному разі, як вони заявляли, окупаційна влада замінить ДУМК на Таврійський муфтіят, який, за їхніми словами, діє під керівництвом російських спецслужб. Лідери Меджлісу заявили, що ДУМК більше не представляє поглядів його віруючих, і мав намір зареєструвати незалежне ДУМК на території, підконтрольній Україні.

Священики УПЦ КП повідомляли, що перебували під постійним стеженням російських властей, які вимагали від них надати списки парафіян, примушували підписувати документи на підтвердження їхньої особи та віросповідання, звинувачували їх у членстві в українських угрупуваннях правого спрямування, таких як «Правий сектор» і «Свобода».

Соціальні ЗМІ повідомляли, що кримським татарам-мусульманам у Бахчисараї було заборонено збиратися на святкування Ейд аль-Фітр у липні, щоб уникнути скupчення великих груп.

Влада застосовувала російські закони, які забороняють «екстремізм», що дало чиновникам можливість забороняти діяльність будь-якого релігійного об'єднання й конфіскувати релігійні матеріали, спрямовувати свій тиск на кримськотатарські громади й мусульманські інституції.

Оскільки релігійна й етнічна приналежність часто тісно взаємопов'язані, складно класифікувати численні інциденти як такі, що мають виключно релігійне підґрунтя.

5 травня влада відмовила мусульманській громаді Старого Криму в дозволі на проведення поховань на нещодавно створеному кладовищі.

УКРАЇНА

Представники окупаційної влади заявили, що об'єкт не відповідає санітарним нормам, але кримські татари стверджували, що це була спроба дискримінації на ґрунті їхньої релігії та етнічної приналежності.

За інформацією спостерігачів за дотриманням прав людини, 14 серпня російська окупаційна влада встановила відеокамери для зовнішнього спостереження за мечеттю в селі Ай-Василь з метою «боротьби проти екстремізму».

За даними медіа-джерел, 20 лютого окупаційні власті захопили 6000 примірників Корану, надісланих з Туреччини до Керчі.

Як повідомляли спостерігачі за дотриманням прав людини, у вересні російська окупаційна влада закрила медресе в Кольчугіному, оскільки воно не змогло зареєструватись як релігійна установа. В 2015-2016 навчальному році залишались закритими ще чотири медресе, керовані Муфтіятом ДУМК. Чиновник «міністерства освіти» заявив, що жодна релігійна організація не зверталась по дозвіл провадити релігійне навчання згідно російського законодавства; до вересня 2016 року таких дозволів не вимагали.

УПЦ КП заявляла, що окупаційна влада ускладнювала її діяльність, штучно підвищуючи орендну платню й перешкоджаючи Церкві орендувати майно. Російська окупаційна влада підвищила орендну платню кафедральному соборові УПЦ КП в Сімферополі до кількох тисяч доларів на місяць. За словами Архієпископа УПЦ КП Клиmenta, російська окупаційна влада примушувала власників нерухомості розривати договори про оренду з УПЦ КП. Через це парафії в Саках, Красноперекопську й Керчі були змушені закритись. Він також повідомив про те, що окупаційні власті розірвали договір оренди з УПЦ КП в Севастополі без дотримання належного порядку чи повідомлення. Лише дев'ять з 15 храмів продовжували функціонувати, через що ще відкриті церкви були переповнені.

30 січня «прем'єр-міністр» Криму оприлюднив антiterористичну постанову, в якій будь-який член «нетрадиційної релігійної організації» визначається як потенційний терорист.

9 жовтня окупаційна влада заявила, що лідер кримських татар Мустафа Джемілєв вербує добровольців для вступу до Da'esh (Ісламської держави Іраку і Леванту). Джемілєв заперечив це і сказав, що російська окупаційна влада зробила цю заяву, щоб виправдати масштабне придушення кримськотатарської громади.

УКРАЇНА

Як повідомляли правозахисні групи, російська окупаційна влада навісила на Меджліс ярлик радикальної мусульманської організації, щоб обмежити права кримських татар. Наприклад, 9 жовтня Руслан Бальбек, «заступник прем'єр-міністра», заявив, що Меджліс вербує кримських татар для боротьби в Сирії у складі Da'esh.

За інформацією Римо-Католицької Церкви, римо-католицькі храми продовжували функціонувати, але як округ, що діє безпосередньо під егідою Ватикану. Римо-Католицька Церква переживала труднощі щодо кадрового забезпечення парафій, оскільки багато її священиків були поляками або українцями й мали зареєструватись як іноземні громадяни, що дозволяло їм перебувати в Криму протягом лише 90 днів підряд. У лютому на півострові залишалося всього п'ятеро священиків. Священики й віруючі повідомляли про переслідування з боку російської окупаційної влади. За повідомленнями в пресі, одного з польських священиків було оштрафовано за здійснення релігійної діяльності за туристичною візою.

Розділ III. Стан пошанування суспільством свободи релігії

За повідомленнями релігійних груп і спостерігачів за дотриманням прав людини, російські засоби масової інформації брали участь у кампанії з насадження підозри й страху серед певних релігійних груп, особливо кримських татар-мусульман, яких звинувачували у зв'язках з радикальними ісламістськими групами, що займаються тероризмом. Російські медіа також змальовували УПЦ КП і УГКЦ як «фашистів» за підтримку українського уряду й опір російській окупації.

Згідно повідомень у засобах масової інформації, Рустему Сеїтову, кримському татарину й мусульманину, його працедавець заборонив здійснювати щоденну молитву на роботі. «Омбудсмен з прав людини» для Криму відмовився вчиняти дії на захист Сеїтова.

Кримські татари повідомляли про напади на релігійні будівлі та установи. За їхніми словами, поліція або відмовлялася розслідувати такі злочини, або робила це повільно. 26 квітня невідомі особи підпалили мечеть у селі Скалисте, кинувши в неї пляшки із запалювальною сумішшю. 17 вересня невідомі закидали цеглою мечеть у селі Завіт-Ленінський. 25 липня вандали пошкодили мусульманське кладовище в Отузі. Стан розслідування щодо будь-якого з випадків невідомий.

Розділ IV. Політика Уряду США

УКРАЇНА

Уряд США відкрито привертав увагу до релігійних переслідувань, які чинять російські збройні сили та окупаційна влада в Криму, засуджуючи, зокрема, застосування «законів про екстремізм» для обшуків, нападів та залякування релігійних громад, особливо кримських татар мусульманського віросповідання. Співробітники Посольства також відкрито засуджували спроби залякування християнських меншин.

Посольство та офіційні представники Уряду США не мали зможи відвідувати Крим після його окупації Російською Федерацією.

Співробітники Посольства зустрічалися в інших частинах України з мусульманськими та християнськими лідерами, чиї громади постраждали від дій окупаційної влади, аби вислухати їхнє занепокоєння й запевнити їх у підтримці з боку США їхнього права на власне віросповідання.